

Jůva, Vladimír

Modernizace výchovně vzdělávacího procesu na vysoké škole

In: Jůva, Vladimír. *Vysoká škola a výchova*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 141-146

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121732>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

9. MODERNIZACE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍHO PROCESU NA VYSOKÉ ŠKOLE

Výchovně vzdělávací činnost na vysoké škole byla a je v každé epoše podmíněna ekonomickou, sociálně politickou a kulturní úrovní dané společnosti a její cíle, obsah i formy jsou určovány potřebami a požadavky dalšího rozvoje dané sociální struktury. Z tohoto hlediska je zapotřebí přistupovat i k řešení otázek modernizace výchovně vzdělávacího procesu v naší socialistické škole. Společenské proměny, rozvoj vědy, techniky i umění, zvyšování životní úrovně — to vše se nutně odráží v koncepci vysokoškolské výuky, v proměnách a inovacích výchovně vzdělávacích cílů, prostředků, principů, forem i metod a požadavek těsného sepětí socialistické vysoké školy se životem vyžaduje, aby tato vazba byla v permanentním modernizačním procesu neustále a s dostatečným předstihem vždy zabezpečena.

Modernizace výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole je *komplexní proces*, který se dotýká v podstatné míře všech stránek vzdělávání a výchovy, a to jak stránky obsahové, tak stránky organizační i stránky metodické. Zužovat modernizaci výuky na pouhé zavádění a využívání nových technických prostředků — jak se s tím dosud někdy setkáváme — je proto krajně úzké hledisko, které neodpovídá náročným komplexním požadavkům příštích desítekletí na cestě naší vysoké školy ke škole epochy komunistické. Uvažujeme-li o modernizaci výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole, musíme proto vždy jasně oddělit modernizaci obsahovou, modernizaci organizační a modernizaci metodickou, v jejímž rámci se současně prosazuje i komplexní technizace vyučovacího procesu. Za veškerou modernizaci pak stojí člověk — vysokoškolský učitel, jehož iniciativa, aktivita a tvořivost rozhoduje, nakolik všechna opatření budou adekvátně pojata i uskutečněna, zda budou skutečně funkční z hlediska racionalizace a efektivizace výchovně vzdělávacího procesu a zda tedy v konečné instanci se promítnou v kvalitách absolventů vysokých škol.

OBSAHOVÁ MODERNIZACE

Východiskem i jádrem veškeré modernizace výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole je modernizace obsahová. Její podstata tkví v tom, abychom na základě komplexní analýzy vývoje socialistické společnosti v nejbližší etapě nově formulovali cíle výchovy a vzdělání na vysoké škole a důsledně uskutečnili základní principy socialistického výchovně vzdělávacího systému, tj. jeho spojení se životem socialistické společnosti, jeho jednotnost a jeho všestrannost. Jak již vyplynulo z předcházejících kapitol, půjde v příští etapě zvláště o posilování zřetelů anticipačních a formativních, které mají zabezpečit přípravu absolventa jako iniciativní a tvůrčí osobnosti s širokým rozhledem a s odvahou i schopností uvádět do života nejnovější výsledky vědy, techniky i kultury.

Základem obsahové modernizace vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti je *tvorba nových studijních profilů* na jednotlivých typech vysokých škol, na jednotlivých fakultách případně i na jednotlivých oborech a *jejich permanentní inovace*, přihlížející k aktuálním potřebám společnosti v příští etapě i ke světovému progresivnímu rozvoji vědy, techniky i kultury. Z těchto profilů vyplývají *nové studijní plány*, ve kterých se zavádějí nové vyučovací předměty, hledají se nové interdisciplinární proporce i hlubší mezipředmětová koordinace. Významnou součástí obsahové modernizace vysokoškolské výchovy a vzdělávání je také tvorba *nových učebních osnov*, které přinášejí *nový výběr a nový systém učební látky* se zaměřením na *učivo základní a exemplární*, které má zajistit, aby na nepřiliš rozsáhlém souboru klíčových informací student získal dostatečný rozhled všeobecný i odborný, který mu umožní další studium, vhodnou aplikaci získaných zkušeností a potřebnou specializaci.

Obsahová modernizace vysokoškolské výuky je centrem veškeré modernizace a podcenění této oblasti ochromuje jakákoliv modernizační opatření organizační, metodická i technická. Přitom obsahová modernizace je současně oblastí nejnáročnější, oblastí, ve které se opětovně vedou diskuse o adekvátnosti vytvářených studijních profilů, plánů a osnov, o optimálním směru jejich dalšího rozvoje, o šíři a hloubce studijních oborů, o spojitosti oborů i nutnosti interdisciplinární orientace studentů.

Řešení těchto otázek vyžaduje dlouhodobou týmovou práci kvalifikovaných expertních komisí na základě hluboké znalosti skutečných potřeb naší společnosti v nejbližších etapách. Každý subjektivismus, každé ukvapené a jednostranné rozhodnutí, každé podcenění progresivních celosvětových vývojových tendencí v této oblasti deformuje všechna další modernizační opatření na úseku organizačním, metodickém i technickém. Modernizovat vysokou školu znamená permanentně modernizovat její obsah — její profil, studijní plány a osnovy, výběr a systém učební látky a její stále hlubší propojení s potřebami života. Kde se tato složka modernizace opomíná nebo podceňuje, nelze o skutečné modernizaci hovořit.

MODERNIZACE ORGANIZAČNÍ A METODICKÁ

S obsahovou modernizací jako východiskem veškeré modernizace vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti je těsně spjata *modernizace organizační* jako permanentní inovace organizačních forem, ve kterých se výchova a vzdělávání na vysoké škole realizují. Srovnáme-li situaci v jednotlivých socialistických zemích, zjišťujeme, že ve všech socialistických státech je v posledních letech vzdělávací soustava — a v jejím rámci především vysoká škola — předmětem stálých diskusí i stálých inovací. Obdobná situace charakterizuje i školské soustavy nesocialistických zemí. Podrobný obraz o těchto proměnách podává speciální pedagogická disciplína — srovnávací pedagogika, která se oprávněně v posledních letech těší stále více pozornosti.

Postupně se naplňuje idea celoživotní *permanentní výchovy a vzdělávání* všech občanů, hledají se nové typy škol a staré typy se přizpůsobují novým podmínkám a novým potřebám společnosti v oblasti vzdělání a výchovy všestranně rozvitých osobností. Permanentní výchovně vzdělávací proces se zabezpečuje tím, že se pregraduální studium doplňuje nejrůznějšími *postgraduálními formami* (doplňovacími, rozšiřovacími a specializačními), zavádějí se ve stále širším měřítku atestace pro absolventy vysokých škol, vedle vysokých škol vznikají specializované ústavy pro další vzdělávání pracovníků, postavené na roveň vysokým školám, s nimiž ve větší nebo menší míře spolupracují, a rozvíjejí se různé formy podnikového vzdělávání, sloužící další kvalifikaci a specializaci pracovníků příslušného oboru.

Inovuje se i *organizace každodenní výchovně vzdělávací činnosti* vysoké školy. Nově se koncipují formy přednášek, posilují se seminární formy práce, začleňují se cvičení nejrozmanitější povahy, praxe a exkurze, které mají zabezpečit hlubší spojení teorie s praxí a kvalitnější adaptaci příštího absolventa podmínkám, do kterých vstoupí a které má svou činností přetvářet. Ve spojitosti se seminárními, ročníkovými a diplomovými úkoly i na bázi studentské vědecké a odborné činnosti a jejich soutěží jsou studenti stále více vtahováni do bezprostřední tvůrčí práce vědecké, technické i umělecké.

Tradiční organizační struktury vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti jsou stále více předmětem diskusí, inovačních plánů a experimentů. Usilovně se hledají struktury nové, které by byly funkční, efektivní a současně přitažlivé, které by ještě více aktivizovaly studenty, začlenily je do každodenního života škol, fakult a oborů a prohloubily účinnost výchovně vzdělávací činnosti.

K modernizaci obsahové a organizační přistupuje ve stále širším měřítku *modernizace metodická*. Nová koncepce výchovy a vzdělávání studentů jako všestranně rozvitých osobností, kvalifikovaných odborníků a odpovědných socialistických občanů předpokládá nejen stanovení no-

vých cílů a nového obsahu vysokoškolského studia, daných novými studijními profily, novými studijními předměty a jejich novou strukturou i novým výběrem a uspořádáním učiva, ale i zavádění nových vyučovacích metod a inovaci metod klasických s cílem důsledně překonat tradiční školu faktografickou a pamětní a vytvořit skutečnou školu tvůrčího myšlení a tvůrčí činnosti.

Důraz na rozvoj samostatného a kritického myšlení studentů, jejich aktivity a tvořivosti staví do popředí takové formy a metody výchovně vzdělávací činnosti, které tyto kvality podněcují a zdokonalují. Proto je takový důraz kladen na problémové vyučování, na laboratorní a pracovní vyučování, na heuristické formy práce, na metodu samostatného řešení vhodně zvolených úloh, na samostatné vyhledávání příkladů, na tvůrčí aplikaci osvojovaného učiva i na postupnou samostatnou vědeckovýzkumnou, technickou a uměleckou tvůrčí činnost studentů. I klasické metody, jako je přednáška, práce s textem, metody imitační nebo reprodukční, se inovují v tom směru, aby se posílil jejich aktivizační vliv na studenty. Veškerá organizační modernizace pak vytváří pro aplikaci takových metod vhodnou organizační základnu.

TECHNIZACE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI NA VYSOKÉ ŠKOLE

Prudký a mnohostranný rozvoj techniky vytváří i v oblasti výchovy a vzdělávání nové předpoklady k tomu, aby se vhodně, metodicky účelně a s citem pro míru využilo při výuce těch prostředků, které soudobá technika nabízí, případně v nejbližší době vysokým školám nabídne. Nové materiály, nové technologie, elektronika — to vše vstupuje nezadržitelně do výchovně vzdělávacího procesu a je na škole a na učiteli, aby těchto prostředků dokázali adekvátně využít nikoliv k potlačení, ale k posílení řídicí role učitelovy osobnosti jako toho činitele, který veškerý výchovně vzdělávací proces koncipuje, naplňuje vhodným obsahem a metodicky řídí tak, aby výchovně vzdělávací činnost byla stále efektivnější, přitažlivější a produktivnější.

K metodické modernizaci tak díky soudobé technice přistupuje ve stále větším rozsahu *technizace výchovně vzdělávací činnosti*. Významně se zdokonalil již základní klasický prostředek každého vyučování — *tabule*, jejíž tradiční model se obohatil o různé formy, umožňující rychleji, výrazněji a estetičtěji realizovat různé formy grafického sdělování a grafické analýzy, jako je magnetická tabule nebo tabule flanelová.

Uplynulá léta přinesla významné obohacení v oblasti *projekční techniky*. Různé formy přední i zadní projekce, projekce epidiaskopické i využití projektoru písma umožňují dnes bohatě využívat při vyučování obrazového i grafického materiálu nejrozmanitější podoby rychle, jedno-

duše a velmi účinně a naplnit tak požadavek názornosti vyučování způsobem, o kterém předcházející generace učitelů neměla ani tušení. Významným přínosem pro některé obory je nová *zvuková technika*, především využití gramofonu a magnetofonu, bez nichž si dnes například jazykovou výuku nebo výuku hudbě můžeme jen těžko představit.

Přímou revolucí ve vyučování bylo využití bohatých možností, které poskytuje *film*, a to jak v podobě uměleckého nebo naukového filmu, tak v podobě filmové smyčky, sloužící jako prostředek k mnohonásobné expozici rozmanitých podnětů určených k nápodobě a k přesnému osvojení. V předmětech, budujících především na zvládnutí precizních pohybových dovedností, se stává významnou součástí vyučovací práce *videorekorder*, který studentovi umožní vidět a slyšet svůj projev, analyzovat jeho hodnotu i jeho jednotlivé prvky a hledat za vedení učitele optimální cestu ke zdokonalení.

Na počátku svého rozvoje stojí *vyučovací televize*, která umožní studentům ve formě uzavřeného okruhu podílet se na rozmanitých laboratorních, chirurgických, pedagogických i jiných činnostech, které zatím museli poznávat většinou zprostředkovaně nebo v méně vhodných formách stáží a hospitací, které působí rušivě na probíhající citlivé a náročné procesy. Rozvoj specializovaných výukových pořadů ve státních televizních programech umožňuje, aby postupně určité obory mohly vycházet z jednotně koncipovaných a celostátně vysílaných relací, připravených mistrovsky po stránce pedagogické, a tím v mnoha směrech účinnější, než byla dosavadní výuka. V oborech, kde není zapotřebí bezprostředního vidění předmětů a jevů, plní analogickou úlohu *vysílání rozhlasové*.

Velkým pomocníkem při výuce mnoha oborů, při nácviu a upevňování vědomostí i dovedností i při kontrole dosažených výsledků se stávají *vyučovací stroje*, jejichž programy umožňují studentům na základě mnohonásobného opakování osvojit si přesně a dokonale požadované učivo a na každém kroku si ověřovat správnost své práce. V oblasti dovednostního výcviku se stále více uplatňují *trenažéry*, které modelují studentu určité situace, nutí ho k jejich řešení a ke správné a rychlé reakci na proměnlivé podněty a připravují ho tak k úspěšné praktické činnosti v terénu. Do vysokoškolské výuky vstupuje konečně v současné době — obdobně jako do celého života naší společnosti — *počítač* jako významný pomocník člověka, pokud ho umí správně použít na základě vhodně sestavených programů a vyhodnocení získaných výsledků.

Jednotlivé technické prostředky nejsou většinou používány izolovaně, ale *v celých komplexech* v rámci specializovaných učeben, laboratoří, kabinetů a výcvikových prostorů. Tak vznikají vedle klasických laboratorních učeben, známých z výuky přírodovědných disciplín, zvláště fyziky, chemie a biologie, laboratoře nového typu — jazykové laboratoře, kabinety pro literární nebo hudební výchovu, kabinety pro výuku mar-

xismu-leninismu apod. Technizace umožňuje na všech oborech obohatit formy a metody výchovně vzdělávací činnosti a přejít z tradiční posluchárny do specializovaných učeben, kabinetů a laboratoří, které jsou pro výuku určitého oboru stabilně vybaveny vhodnou přístrojovou technikou a vhodnými pomůckami a příručkami. Využití techniky je samozřejmě plně závislé na kvalitních programech a materiálech a na metodické i technické připravenosti vysokoškolských učitelů, případně dalšího specializovaného technického personálu, bez kterého se technizovaná vysoká škola příštích let neobejde.